

مطالعه تطبیقی دریابانی و گارد ساحلی ایران، آذربایجان، ترکمنستان و روسیه

ابراهیم داودی دهاقانی*^۱

قدیر صفایی^۲

چکیده

با گسترش رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای، حوزه دریای خزر به محیطی تنش‌زا و بی‌ثبات تبدیل شده و در نتیجه ساختار گارد ساحلی کشورهای منطقه، توسعه چشمگیری یافته است. در پژوهش حاضر عواملی چون نیروی انسانی، تجهیزات شناوری، آموزش نیروها، ساختار، عوامل ژئوپلیتیک و توان نظامی در کشورهای هدف مورد بررسی قرار گرفت. داده‌های پژوهش به روش اسنادی گردآوری شد. جامعه مورد مطالعه پژوهش کلیه اسناد، گزارش‌ها و مقالات موجود در بانک‌های اطلاعات علمی در خصوص دریابانی جمهوری اسلامی ایران و گارد ساحلی روسیه، آذربایجان و ترکمنستان بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از جداول مقایسه ویژگی‌ها، تفاوت‌ها و شباهت‌های دریابانی جمهوری اسلامی ایران و گارد ساحلی روسیه، ترکمنستان و جمهوری آذربایجان استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که در حال حاضر، کشور روسیه در مقایسه با سه کشور دیگر، دارای بهترین گارد ساحلی است و می‌تواند الگوی مناسبی برای جمهوری اسلامی ایران در تقویت دریابانی و ارتقاء شیوه‌های کنترل و پایش مرزهای دریایی باشد.

واژه‌های کلیدی:

مطالعه تطبیقی، دریابانی ایران، گارد ساحلی آذربایجان، گارد ساحلی ترکمنستان، گارد ساحلی روسیه

^۱ استادیار گروه پدافند غیرعامل، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

^۲ کارشناس ارشد علوم و فنون مرز، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: Email: davoodi57@chmail.ir

مقدمه

با آغاز پیروزی انقلاب اسلامی، ایران مستقیماً در برابر قدرتمندترین کشورهای جهان قرار گرفت و برای حفاظت از مرزهای آبی خود، با تشکیل نیروی دریایی سپاه پاسداران، دریابانی نیروی انتظامی و همراهی ارتش جمهوری اسلامی ایران با واکنش سریع خود به خصوص در رزم نزدیک پاسخگوی تهدیدات و حملات دشمنان باشد (ستاره، ۱۳۹۳: ۲۲). در سال‌های اخیر منطقه خزر از لحاظ راهبردی به یکی از مهم‌ترین مناطق جهان تبدیل شده است و همین امر باعث شده تا این منطقه مورد توجه قدرت‌های منطقه‌ای و ابرقدرت‌های جهانی را به خود جلب نماید. منابع انرژی این منطقه بر اهمیت ژئوپلیتیک آن افزوده و آن را کانون توجه فعالیت‌های سیاسی و اقتصادی قرار داده است. قدرت‌های بیگانه برای زمینه‌سازی نفوذ خود، نظامی کردن و تقویت پیمان‌های نظامی به این منطقه توجه کرده و برخی کشورهای منطقه نیز از ایده قدرت‌های بیگانه طرفداری می‌نمایند. در حال بررسی مسائل هر یک از کشورهای حوزه خزر از بعد امنیت نظامی می‌تواند بسیاری از موضوعات را در این زمینه مشخص سازد (آهنگری و شایگان، ۱۳۹۴: ۴). علیزاده (۱۳۸۰: ۱۸۶) معتقد است: «منطقه دریای خزر به دلیل مجاورت دو قدرت دائمی روسیه و ایران و ظهور جمهوری‌های نو استقلال شامل ترکمنستان و آذربایجان، یکی از پویاترین نقاط جهان محسوب می‌شود. از سوی دیگر پیوستگی منافع سایر بازیگران از جمله ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا با برخی از این کشورهای ساحلی و همچنین همگرایی اقتصادی و وجود ثروت‌های بیکران مسائل ژئوپلیتیکی سبب شده است که این منطقه از جهان از اهمیت بسزایی برخوردار باشد. در سال‌های اخیر رقابت بر سر منابع انرژی این حوزه بین بازیگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای افزایش یافته که این امر علاوه بر بروز تنش و رویارویی بین بازیگران، بی‌ثباتی و ناامنی را در منطقه ایجاد کرده است (آدمی و نظریان، ۱۳۹۴: ۸۷).

شناخت ماهیت، کارکردها و اشکال متفاوت مرز در شکل‌دهی روابط و تعامل بین انسان، کشورها و ملت‌ها جایگاه برجسته‌ای دارد شناخت این مسائل با توجه به تحول‌های صورت گرفته در جهان می‌تواند کمک شایسته‌ای در زمینه تعامل مناسب و قاعده‌مند و به‌دوراز کشمکش و درگیری بین کشورها را سبب شود. (مختاری و زهدی گهرپور، ۱۳۹۲: ۵۴)؛ بنابراین شناخت دقیق ساختار و تجهیزات مرزبانی و دریابانی هر یک از همسایه‌های حوزه دریای خزر امری ضروری به نظر می‌رسد تا در صورت بروز چالش‌های احتمالی، آمادگی‌های لازم برای جلوگیری و مقابله با این تهدیدها وجود داشته باشد. در این مطالعه در گام اول، ساختار، تجهیزات و وظایف و مأموریت‌های دریابانی جمهوری اسلامی ایران و گارد ساحلی

کشورهای آذربایجان، ترکمنستان و روسیه به صورت مجزا مطالعه می‌شود؛ سپس در گام دوم، موضوعات سه‌گانه یادشده با یکدیگر تطبیق داده می‌شود تا با مقایسه ویژگی‌ها، به سطح بهینه‌تری از مرزبانی (دریابانی) در جمهوری اسلامی ایران دست‌یابیم. بنابراین پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که دریابانی کشورهای همسایه حوزه خزر دارای چه تفاوت‌ها، شباهت‌ها و ویژگی‌هایی هستند؟ یکی از اهمیت‌های پژوهش حاضر این است که با انجام آن بتوان از نقاط قوت سه کشور یادشده در حوزه مرزبانی استفاده شود تا به سطح بهتر و بالاتری از نظر دریابانی در جمهوری اسلامی ایران دست‌یابیم. از طرفی دیگر رقابت بر سر منابع انرژی در ناحیه دریای خزر افزایش‌یافته است. همچنین دریای خزر فاقد یک رژیم حقوقی منظم و مدون است. این عوامل به انضمام دخالت کشورهای بیگانه از قبیل آمریکا سبب بروز تنش‌هایی در سال‌های اخیر شده است. بنابراین شناخت و مطالعه تطبیقی در حوزه مرزبانی در کشورهای مجاور امری ضروری به شمار می‌رود.

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

پیشینه‌های پژوهش

با توجه به موضوع پژوهش حاضر، پژوهش‌های مرتبطی که به‌طور مستقیم و جامع به موضوع پرداخته باشند، یافت نشد، با این‌وجود به برخی از پژوهش‌هایی که تا حدودی مرتبط هستند اشاره می‌شود: زینل‌پور و حمیدی (۱۳۹۶)، در پژوهش خود با عنوان «قدرت نظامی دریای کاسپین» به این نتایج رسیدند که منابع انسانی گارد ساحلی ترکمنستان بین ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ نفر تخمین زده شده است. ناوهای نظامی ترکمنستان به دودسته ماهیگیری و شناورهای نظامی دسته‌بندی شده که در قالب نیروی مرزبانی تحت کنترل فرماندهی اصلی مستقر در بندر ترکمن باشی به گشت زنی می‌پردازند که شناورهای ماهیگیری با پوشش صیادی جهت اهداف ماهیگیری و جمع‌آوری اطلاعات و شناورهای نظامی نیز جهت گشت در مناطق مهم دریا فعالیت می‌کنند. پایگاه اصلی نیروی دریایی ترکمنستان در بندر ترکمن باشی مستقر بوده و پایگاه‌های دیگر در بندرهای خزر (چلکن^۱)، اوکارم^۲، چکشلر^۳ و همچنین بندر کلیف واقع در سواحل آمودریا فعالیت دارند.

رضوی و عسگری (۱۳۹۴)، مقاله‌ای را تحت عنوان «نقش ساماندهی شناورهای تفریحی بر امنیت عمومی مرزنشینان استان مازندران» به این نتایج رسیدند که بین کنترل، تعامل و

^۱ Chelken

^۲ Ukarom

^۳ Chkishler

مشارکت با سطح معناداری ۰/۰۵ و احتمال ۰/۹۵ و ارتقاء امنیت عمومی ارتباط معناداری وجود دارد که هر چه مقدار ساماندهی و کنترل شناورهای تفریحی توسط دریابانی استان مازندران و همچنین تعامل و مشارکت قایقرانان تفریحی با دریابانی افزایش یابد، به دنبال آن، میزان امنیت عمومی در نوار ساحلی استان مازندران افزایش می‌یابد.

دروگران (۱۳۸۷)، در پژوهش خود با عنوان «آشنایی با مهندسی دریایی و واحدهای دریابانی» به این نتایج رسیده است که فرماندهی دریابانی مأموریت دارد تا با استقرار ستاد و واحدهای پشتیبانی‌کننده عملیات هدایت، کنترل، پشتیبانی و نظارت لازم را بر حسن اجرای وظایف و مأموریت‌های رده‌های اجرایی به عمل آورده و با ایجاد وحدت فرماندهی و تحکیم مبانی انضباط دریگان‌های جمعی، ضمن حفظ و حراست از مرزهای آبی و بین‌المللی، نظم و امنیت را در ساحل و ساحل‌نشینان برقرار کرده و با انجام گشت‌های برنامه‌ای و ناگهانی در ساحل و دریا عرصه را بر قاچاقچیان کالا، مواد مخدر و نیروهای انسانی اعم از اتباع ایرانی و خارجی تنگ کرده و هرگونه حرکت شناورهای غیرمجاز را کنترل و از ورود آنان به مرزهای آبی جلوگیری کنند و در صورت نفوذ به تعقیب آن‌ها بپردازند.

شیخ‌الاسلامی، حسینی و شیراوند (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر نظامی کردن حوزه دریای خزر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» به این نتایج رسیدند که رقابت بر سر تعیین حدود مرزهای جغرافیایی، تلاش برخی کشورها برای دستیابی به حداکثر منافع از منابع انرژی، ورود به عرصه رقابت‌های سیاسی، نظامی و مانند آن را می‌توان از جمله دلایل رشد نظامی‌گری در دریای خزر معرفی کرد. همچنین می‌توان شکل‌گیری بازی بزرگ در حوزه دریای خزر و ورود قدرت‌های غیر ساحلی به این منطقه را به‌عنوان تهدیدی علیه امنیت ملی کشورهای ساحلی و به‌ویژه ایران نگرست زیرا طی دو دهه گذشته ایالات متحده آمریکا پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی یکی از بازیگران جدی در منطقه خزر قلمداد می‌شود که با اعلام دریای خزر به‌عنوان منافع استراتژیک حیاتی شروع به ایفاء نقش در امور سیاسی و اقتصادی این منطقه نموده است.

جعفری ولدانی و حسینی (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر فعالیت‌های نظامی بازیگران فرا منطقه‌ای حوزه خزر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» به این نتایج رسیدند که سازمان امنیت و همکاری اروپا تلاش می‌کند که نقش متعادل و ملایمی را در امور سیاسی منطقه اوراسیای مرکزی به‌ویژه حوزه خزر ایفاء کند. این سازمان از حساسیت‌های روسیه در منطقه آگاهی دارد و سعی می‌کند در روابط خود با روسیه وارد تنش نشود. این سازمان به‌طور مستقیم به عرصه‌های همکاری‌های اقتصادی و فرهنگی وارد نمی‌شود و بیشتر بستری فراهم می‌نماید تا

این‌گونه همکاری‌ها و فعالیت‌ها از طریق برنامه‌های اتحادیه اروپا یا دیگر سازمان‌های غرب محور انجام شود.

محمودی (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «خزر مسیری که باید پیموده شود» به این نتایج رسیده است که آمریکا ده‌ها میلیون دلار کمک نیز در اختیار آذربایجان قرار داده تا در مرز آن کشور با ایران، همچنین در نزدیکی باکو ایستگاه‌های پیشرفته رادار احداث کند. هدف از برپایی این دستگاه‌های رادار تأمین امنیت دریای خزر عنوان شده است. همچنین دولت آمریکا برای تجهیز گارد ساحلی آذربایجان ۳۰ میلیون دلار کمک مالی در اختیار این کشور قرار داده است تا صرف ایجاد سیستم پیشرفته رادار و تعمیر شناورهای گارد ساحلی شود.

علاءالدین و پلاتنیکوف^۱ (۲۰۰۴)، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که توسعه ناوگان دریایی روسیه در خزر دارای ابعاد گوناگونی است. از جمله مهم‌ترین ابعاد آن توسعه بندرها و پایانه‌های دریایی، افزایش ابزارهای نظامی همانند رزم‌ناوها، قایق‌های موشک‌انداز، به‌کارگیری تجهیزات پیشرفته نظامی، افزایش رزمایش‌های نظامی به‌صورت مستقل (انفرادی) و مشترک و مانند آن است. همچنین مسکو با آگاهی از شرایط جدید حاکم بر منطقه تلاش کرد تا زیرساخت‌های لازم جهت استقرار یک سازمان امنیتی منطقه‌ای را (البته با محوریت این کشور) ایجاد کند.

گورنبرک^۲ (۲۰۱۴) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده است که ترکمنستان از اتریش جنگنده‌های زرهی و پنج هواپیمای گشت زنی مرزی برای نظارت بر خطوط لوله نفت و گاز در دریای خزر و همچنین مبارزه با قاچاق مواد مخدر خریداری کرده است. در سال ۲۰۱۰ نیز دو قایق گشتی از ترکیه، مجهز به رادار و برج‌های مراقبت خریداری کرده است. در سال‌های اخیر نیز قرارداد خرید هشت کشتی دیگر از این نوع، با ارتقاء بهبودیافته از جمله چهار شناور ضد موشک، دو موشک سطح به هوا با کنترل از راه دور و اسلحه خمپاره ضد سلاح‌های هسته‌ای با دولت ترکیه منعقد کرد. گارد ساحلی دریای خزر نیز چندین قایق گشتی را ده سال پیش اجاره کرد و دولت ترکمنستان بودجه ۱۳۰ میلیون دلاری را برای تأسیسات کشتی‌سازی و بازسازی شناورهای نظامی در بندر ترکمن باشی اختصاص داده است.

اوسپوا^۳ (۲۰۱۸)، در پژوهش خود به این نتایج رسیده است که گارد ساحلی روسیه باهدف مبارزه با قاچاقچیان و صیادان غیرمجاز ماهیان خاویاری از شناورهای نظامی و قایق‌های

^۱ Nicolai Aladin and Igor Plotnikov

^۲ Dimitry Gourenberk

^۳ Maria Osepova

تفریحی در گارد ساحلی خود استفاده می‌کند. قدرت قایق‌های موتوری اجازه می‌دهد تا مأموران با سرعت بیش از ۱۰۰ کیلومتر در دریا گشت زنی کنند.

موکومل^۱ (۲۰۱۱)، در پژوهش خود به این نتیجه رسیده است که از جمله وظایف گارد مرزی و گارد ساحلی، نظارت بر شهروندان خارجی و اشخاصی است که وارد قلمرو فدراسیون روسیه می‌شوند (از جمله پناهجویان)، انجام وظایف شناسایی (تأیید اسناد هویت و شخصیت دارنده)، و ثبت تعداد آن‌ها در نقاط مرزی مختلف کشور است. وزارت دفاع فدراسیون روسیه در محدوده صلاحیت خود، حوادثی را که موجب نقض قوانین مرزی (مرز خشکی و دریایی) کشور می‌شود را حل می‌کند؛ همچنین به سازمان‌ها و نیروهای خدمات مرزی فدرال در زمینه حفاظت از امنیت مرزهای دولتی، از جمله تأمین مواد و تدارکات و اطلاعات، کمک می‌کند.

بخش تحقیقات فدرال کتابخانه کنگره (۲۰۰۷)، پژوهشی با عنوان مشخصات کشور ترکمنستان را منتشر کرده است که نتایج حاصل از این پژوهش به این شرح است. در سال ۲۰۰۶ ارتش ترکمنستان حدود ۲۱۰۰۰ نفر، نیروی هوایی ۴۳۰۰ نفر و نیروی دریایی ۷۰۰ نیروی فعال داشت. یک معاهده دوجانبه در سال ۱۹۹۲ با روسیه به‌عنوان ضامن امنیت ترکمنستان و به‌منظور فرماندهی نیروهای مسلح به‌تدریج از افسران روسی به ترکمنستان منتقل شدند. این روند با خروج آخرین نیروهای مرزی روسیه در سال ۱۹۹۹ به پایان رسید و همکاری نظامی دیگری با چین پس از خروج روس‌ها در سال ۱۹۹۹ آغاز شد. در اواخر سال ۲۰۰۱ ترکمنستان اجازه عبور منابع انسان دوستانه اما غیرنظامی را برای مبارزات انتخاباتی ایالات متحده در همسایگی افغانستان را از مرزهای خود داد که در اوایل ۲۰۰۰ در قبال این کار ترکمنستان، ایالات متحده نیز تجهیز و آموزش نیروهای گارد ساحلی ترکمنستان را فراهم کرد.

مبانی نظری

منطقه خزر به‌عنوان حلقه اتصال آسیا به اروپا و آسیای شمالی به جنوبی پس از جنگ سرد از یک موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک حساس برخوردار شد. فروپاشی کمونیسم در شوروی و ظهور چهار جمهوری جدید در حاشیه خزر از یک‌سو و بین‌المللی شدن اهمیت منابع غنی هیدروکربنی نهفته در این دریا از عملیات اکتشاف و حفاری گرفته تا چگونگی انتقال آن به بازارهای مصرف از سویی دیگر به‌یک‌باره این منطقه از منزلت سیاسی، اقتصادی و امنیتی ویژه‌ای برخوردار شد. حضور تدریجی برخی بازیگران ملی و فراملی نظیر دولت‌های بزرگ فرا

^۱ Vladimir Mukummel

منطقه‌ای، نهادهای بین‌المللی نظامی، شرکت‌های چندملیتی و کنسرسیوم‌های نفتی، بر پیچیدگی‌ها و ابهام‌های سیاسی، اقتصادی و امنیتی افزوده و حرکت‌های گریز از مرکز جمهوری‌های جدید حاشیه دریای خزر در تحصیل منابع هیدروکربنی این دریا در عمل امکان همگرایی منطقه‌ای را در میان پنج دولت حاشیه دریای خزر از میان برده است. منطقه‌ای که خزر در آن قرار دارد به‌عنوان کانون جدید همگرایی جهانی شناخته شده است که «هلال بی‌ثباتی» بر آن سایه افکنده است. این هلال، خاورمیانه، آسیای مرکزی و آسیای جنوبی را شامل می‌شود که دریای خزر را در میان پویاترین اقتصادهای جهان یعنی چین، هند و روسیه قرار داده است. در واقع به‌موازات افزایش تنش و بحران در خاورمیانه ارزش و اهمیت این منطقه به‌عنوان یک منبع جایگزین برای غرب دوچندان شد (حسن‌خانی و کریمی‌پور، ۱۳۹۲: ۲۵).

دریای خزر به‌عنوان یک دریای بسته در نظر گرفته می‌شود و مشمول مواد کنوانسیون حقوق دریاها نمی‌شود و باید با اجماع کشورهای اطراف، رژیم حقوقی آن تعیین شود (حافظ‌نیا، احمدی‌پور، مجتهد زاده و پیردشتی، ۱۳۹۶: ۱۱۷). شکل دریای خزر مشابه حرف S انگلیسی است که در غرب توسط جمهوری آذربایجان، در شمال از سوی روسیه، در شرق از جانب قزاقستان و ترکمنستان و در جنوب توسط جمهوری اسلامی ایران احاطه شده است. دریای خزر در مرز آسیا و اروپا در محل برخورد آسیای مرکزی، قفقاز و ایران قرار گرفته است و بزرگ‌ترین بخش به‌جامانده از تجزیه دریای بزرگ تیتیس است که در دوران سوم زمین‌شناختی، بر اثر برآمدن چین‌خوردگی‌ها و پیدایی رشته‌کوه‌هایی، چون البرز و قفقاز، تجزیه شده و با بالا آمدن قاره اروپا و پیدایی فلات ایران، دریاها و دریاچه‌هایی از جمله دریای مازندران به وجود آمده‌اند (حکاک زاده و بزرگ دعاگو، ۱۳۹۵: ۱۶۴).

در بیشتر کشورهای همسایه خزر، دریابانی کاملاً از مرزبانی جداست و با عنوان گارد ساحلی می‌کند؛ در ایران، دریابانی یکی از زیرمجموعه‌های فرماندهی مرزبانی است که پایگاه‌های دریابانی را در شمال و جنوب کشور، هدایت نموده و نسبت به تقویت همه‌جانبه آن‌ها اقدام می‌کند. این فرماندهی دارای سه اداره اطلاعات، عملیات و پشتیبانی دریایی و آمادگی رزمی است و با بهره‌گیری از کارشناسان باتجربه نسبت به انجام وظایف خویش اقدام می‌کند. در ساختار جدید، دریابانی دارای ۴ اداره با عناوین امور شناورها و رسیدگی به تخلفات شناوری، اطلاعات و عملیات جنوب، اطلاعات و عملیات شمال و امنیت دریانوردی است (ستاره، ۱۳۹۳: ۱۴). از جمله وظایف دریابانی جمهوری اسلامی ایران عبارت است از: جلوگیری از ورود و خروج غیرقانونی در ساحل و بندر؛ جلوگیری از قاچاق کالا؛ دستگیری متجاوزان مرزی؛ حضور سریع در محل وقوع حوادث مرزی؛ بررسی و گزارش مشکلات مرزنشینان و نارسایی‌های موجود در

مرز؛ ثبت کلیه وقایع و حوادث مرزی؛ حفاظت از محل استقرار پاسگاه و تأسیسات وابسته به آن؛ شناسایی کامل سرزمین استحفاظی و معابر نفوذی؛ جلوگیری از بهره‌برداری غیرمجاز از رودخانه‌های مرزی و سواحل دریا (شولی، ۱۳۸۶: ۱۸).

گارد ساحلی روسیه بخشی از مراکز خدماتی امنیتی مرزبانی است و وظیفه دارد از مرزهای آن کشور در چارچوب تأمین و دفاع از منافع اقتصادی روسیه در گستره آبی حفاظت کند و متناسب با این مأموریت از توان و قابلیت‌های عملیاتی و اجرایی متناسبی برخوردار است. طی سالیان اخیر، هم‌زمان با سایر بخش‌ها، بازنگری‌هایی در مورد ساختار و سازمان و تجهیزات و کیفی سازی مأموران گارد ساحلی روسیه صورت گرفته است (غفوری، ۱۳۹۴: ۲۱۱). نوار ساحلی روسیه نزدیک به ۱۱۰ هزار کیلومتر است و قلمرو نفوذ دریایی آن حدود ۷/۵ میلیون کیلومترمربع است. همچنین گارد ساحلی در داخل کشور نیز بیش از ۷۰۰۰ کیلومتر رودخانه و دریاچه را کنترل می‌کند (اوشاکلی اوغلو، ۱۳۹۶: ۶۶). در سال ۲۰۰۷ در شهر ساحلی آنپا در کنار دریای سیاه، پژوهشکده گارد ساحلی مرکز خدمات فدرال مرزبانی روسیه افتتاح شد و روند ارتقای سطح آموزش کادرهای اجرایی گارد ساحلی آن کشور در چارچوب آموزش‌های حرفه‌ای و تخصصی آغاز شد. فارغ‌التحصیلان این دانشکده با تحصیلات دانشگاهی و حرفه‌ای از سال ۲۰۱۰ در گارد ساحلی روسیه به کار گرفته شده‌اند. در ضمن، آموزش‌های حین خدمت نیز برای حفظ و ارتقای توان عملیاتی یگان‌ها در دریا و خشکی و ایجاد آمادگی نیروها به صورت مستمر انجام می‌گیرد (غفوری، ۱۳۹۴: ۲۱۱). در سال ۲۰۰۲ بودجه‌ای به مبلغ ۳۰۰ میلیون دلار برای نوسازی تجهیزات نیروی دریایی در خزر اختصاص داده شد و تا سال ۲۰۰۴ نیز کارکنان دریایی روسیه به ۲۰ هزار نفر رسید (شجاع، عزیززاده و ولی زاده، ۱۳۹۲: ۱۵۴)؛ گارد ساحلی کشور روسیه، یک اداره نظامی است و در راستای افزایش امنیت در دریا، پاک ماندن دریاها و تأمین ماهیگیری کار می‌کند. این کارها برای منافع همه مردم روسیه، مردم کشورهای همسایه و مردم جامعه اروپا انجام می‌شود. کارکنان گارد ساحلی با بهره‌گیری از هواپیما و شناورهای بزرگ و کوچک از تمامی سواحل روسیه و همچنین از دریاچه‌های درون مرزی پاسداری می‌کنند. گارد ساحلی در سرتاسر سال برای انجام فعالیت‌های اضطراری نجات جان، امداد و حفظ محیط‌زیست آمادگی دارد. (دیمیتری آدامسکی، ۲۰۱۵: ۴۲)

گارد ساحلی مرزبانی آذربایجان نیز مأموریت حفظ منافع جمهوری آذربایجان در دریای خزر را بر عهده دارد. گارد ساحلی این کشور به امکاناتی مجهز شده که قادر به شناسایی محموله‌های مواد رادیواکتیو و سلاح‌های شیمیایی در دریای خزر است. گفتنی است مرزبانی آذربایجان به تعدادی بالگرد روسی و هواپیماهای سبک مجهز است که از آن‌ها برای انجام مأموریت‌های

گشت زنی هوایی در مرزها استفاده می‌کند (غفوری، ۱۳۹۴: ۱۱۳). گارد ساحلی جمهوری آذربایجان در سال ۲۰۰۱ میلادی تأسیس شد. در حال حاضر استعداد آن به ۷۰۰۰ نفر رسیده و تعدادی از شناورهای نیروی دریایی به این یگان اختصاص یافته است. همچنین تعداد پنج فروند شناور گشتی در سال‌های مختلف از سوی ترکیه و آمریکا به گارد ساحلی آذربایجان اهدا گردیده است. در سال ۲۰۰۴ میلادی پایگاه هوا - دریای سنگچال در نزدیکی باکو در سواحل دریای خزر افتتاح شد، و تعداد هفت فروند بالگرد و هواپیمای ترابری به آن واگذار گردید. یگان مزبور به‌طور مستقیم زیر نظر فرماندهی کل مرزبانی جمهوری آذربایجان اداره می‌شوند (سیاری و بیک بلندی، ۱۳۹۷: ۲۱۴). فرماندهی گارد ساحلی آذربایجان، در سال ۲۰۰۵ پایه‌گذاری شد و فرماندهی خدمات مرزی از سال ۱۹۹۱ وابسته به ریاست جمهوری است و جایگاه فرمانده آن، سرلشکر است. فرماندهی گارد ساحلی آذربایجان، از ۸۷۱ کیلومتر نوار ساحلی و ۹۱۰۰۰ کیلومترمربع منطقه دریایی تحت نفوذ آذربایجان محافظت می‌کند (اوشاکلی اوغلو، ۱۳۹۶: ۶۶). پایگاه‌های دریایی بندر پوتا، بندر لنکران، سنگ چاله، نفت چالا، و کله دهنه و پاسگاه‌های ساحلی شاه آقاجی، نریمان آباد و سارا توتفکان برای پوشش مرزهای آبی گسترش یافته است (معاونت دریابانی مرزبانی نیروی انتظامی اداره شمال ۱۳۹۸). گارد ساحلی این کشور به امکاناتی مجهز شده که قادر به شناسایی محموله‌های مواد رادیواکتیو و سلاح‌های شیمیایی در دریای خزر است. گفتنی است مرزبانی آذربایجان به تعدادی بالگرد روسی و هواپیماهای سبک مجهز است که از آن‌ها برای انجام مأموریت‌های گشت زنی هوایی در مرزها استفاده می‌کند. برقراری و حفظ امنیت مرزها از راه واپایش و نظارت بر این مناطق صورت می‌گیرد، بدین ترتیب آن‌ها می‌توانند به مبارزه با تروریسم و جنایت‌های سازمان یافته بپردازند، از انتشار سلاح‌های کشتار جمعی و تجهیزات مربوط به آن جلوگیری کنند و مانع مهاجرت غیرقانونی شوند (غفوری، ۱۳۹۴: ۱۱۳).

گارد ساحلی ترکمنستان در بندر ترکمن باشی استان بالکان مستقر است و به پیشرفته‌ترین تجهیزات فنی، ارتباطی و امنیتی مجهز شده است. برای تقویت گارد ساحلی مرزبانی ترکمنستان تاکنون چندین نشست مشترک فرماندهان و افسران گارد ساحلی آمریکا و این کشور و همچنین سازمان همکاری اروپا در بندر ترکمن باشی برگزار شده است. ترکمنستان به‌رغم این‌که از نظر نظامی در مقایسه با سایر کشورهای حوزه دریایی خزر ضعیف محسوب می‌شود، اما در سال ۲۰۱۰ برای نخستین بار آکادمی دریایی تأسیس کرده است و برای دفاع از موقعیت خود بر تعداد قایق‌های گشت زنی پرسرعت خود در دریای خزر افزوده است (شیخ‌الاسلامی، حسینی و شیراوند، ۱۳۹۵: ۱۴۴)، ترکمنستان از تقویت ناوگان دریایی سایر

کشورهای ساحلی احساس نگرانی دارد و در این زمینه اقداماتی را به عمل آورده است. در این راستا تعدادی قایق گشتی از اوکراین خریداری کرده است؛ آمریکا نیز یک شناور کوچک به ترکمنستان اهدا کرده است (حسنی، ۱۳۹۷: ۶۳). قلمرو پاسبانی گارد ساحلی ترکمنستان در دریای خزر ۱۷۶۸ کیلومتر ساحل دارد (اوشاکلی اوغلو، ۱۳۹۶: ۶۶). نخستین دانشکده نظامی دریایی ترکمنستان در جزیره قزل سو- در حوالی شهر بندری ترکمن باشی در کناره پایگاه دریایی آن کشور- باهدف آموزش و تربیت کارکنان نیروی دریایی و گارد ساحلی توسط شرکت‌های آمریکایی و ترک احداث و گشایش یافته است. پاسگاه‌های ساحلی ترکمنستان در خلیج حسنقلی، جزیره قیزیل سو و چلکن قرار دارند و شرکت روسی آبارون کسپورت سامانه‌های مخابراتی و راداری موردنیاز یگان‌های مرزبانی و گارد ساحلی ترکمنستان را تأمین می‌کند (غفوری، ۱۳۹۴: ۱۳۲). تعداد کارکنان نیروی دریایی ترکمنستان بین ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ نفر تخمین زده شده است که با توجه به افتتاح این نیرو و این تعداد در سال‌های آتی افزایش پیدا خواهد کرد. گارد ساحلی ترکمنستان هم‌اکنون زیر نظر نیروی دریایی است. پایگاه اصلی این نیرو در بندر ترکمن باشی است و در بندر کلیف واقع در سواحل آمودریا نیز پایگاه کوچکی دارند (زینل پور و حمیدی، ۱۳۹۶: ۳۰).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش با رویکرد کیفی و از نوع تطبیقی انجام شد. تطبیق و مقایسه به عملی اطلاق می‌شود که در آن دو یا چند پدیده در کنار هم قرار داده شده و به منظور یافتن وجوه اختلاف و تشابه، مورد تحلیل قرار داده می‌شوند (آقازاده احمد، ۱۳۸۳ به نقل از ذاکر صالحی، ۱۳۹۶: ۸۳). عمدتاً به روش تطبیق به‌مثابه یک عدسی نگریسته می‌شود که می‌توان با آن محیط دور و نزدیک را هم‌زمان مشاهده کرد و مستمراً موقعیت خود را نسبت به دیگران سنجید؛ به‌هرحال روش مشترک در مطالعات تطبیقی استخراج وجوه اختلاف و تشابه نظام‌های مختلف است. نقطه اشتراک بیشتر روش‌های مطالعه تطبیقی شامل دو گام اصلی است. گام نخست، توصیف پدیده و گام دوم، مقایسه و تطبیق و تدوین تفاوت‌ها و شباهت‌ها (ذاکر صالحی، ۱۳۹۳: ۷۴). بر این اساس، داده‌های پژوهش حاضر به روش اسنادی و بر اساس اطلاعات مبتنی بر وب گردآوری شد. به این منظور کلیه اسناد، گزارش‌ها و مقالات موجود در بانک‌های اطلاعات علمی در خصوص «دریابانی چهار کشور جمهوری اسلامی ایران، روسیه، آذربایجان و ترکمنستان» بررسی و گزارش و مقاله‌های مرتبط به‌صورت خلاصه

مورد استفاده قرار گرفت. به منظور تحلیل داده‌های پژوهش در کشورهای هدف، از جداول و نمودارهای مختلف برای مقایسه ویژگی‌ها، تفاوت‌ها و شباهت‌ها استفاده شد.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

مقایسه عوامل جمعیت و وسعت کشورهای هدف

وسعت خاک برخلاف گذشته، اکنون دیگر ارزش مبنایی و تعیین‌کننده برای مقایسه کشورها با یکدیگر ندارد. اما میزان جمعیت یک کشور عامل مهمی است؛ زیرا توانایی ایجاد یک نیروی نظامی و دفاعی به میزان جمعیت آن کشور بستگی دارد. و تنها برخی از کشورها با توجه به نیروی انسانی قادر به تشکیل نیروی نظامی مقتدر هستند. بر اساس داده‌های جدول ۱، روسیه به‌عنوان وسیع‌ترین کشور در بین کشورهای مورد مطالعه است و از نظر جمعیت نیز دارای برتری است. ایران بعد از روسیه به‌عنوان دومین کشور از نظر وسعت و جمعیت است. جمهوری آذربایجان با احتساب جمهوری خودمختار نخجوان از نظر جمعیت در رتبه سوم و از نظر وسعت در رتبه چهارم قرار دارد. از نظر جمعیت کشور ترکمنستان از کشورهای کم‌جمعیت منطقه و در رتبه چهارم قرار دارد اما از نظر وسعت در جایگاه سوم قرار می‌گیرد.

جدول (۱) مقایسه عوامل جمعیت و وسعت کشورهای هدف

کشورها عامل	ایران	ترکمنستان	روسیه	آذربایجان
جمعیت	بیش از ۸۰/۰۰۰/۰۰۰ نفر ^۱	۵/۰۲۴/۰۰۰ نفر	۱۴۳/۷۰۰/۰۰۰ نفر	۹/۴۹۳/۶۰۰ نفر
وسعت	۱/۶۴۸/۱۹۵ کیلومتر مربع	۴۸۸/۱۰۰ کیلومتر مربع	۱۷/۰۷۵/۴۰۰ کیلومتر مربع	۸۷/۰۰۰ کیلومتر مربع

مقایسه مرزهای زمینی و ساحلی خزر در کشورهای هدف

هر کشوری محق است بر بخشی از آب‌های ساحلی خود حاکمیت داشته باشد و در نتیجه حق کشتیرانی آزاد، ماهیگیری یا بهره‌برداری از منابع بستر آن از سایر دولت‌ها سلب می‌شود. بر اساس داده‌های جدول ۲، در دریای خزر ترکمنستان دارای بیشترین مرز ساحلی، روسیه در رتبه دوم، جمهوری آذربایجان در جایگاه سوم و جمهوری اسلامی ایران کمترین مرز ساحلی را دارا است. در خصوص مرزهای زمینی دولت روسیه در جایگاه نخست، جمهوری اسلامی ایران

در جایگاه دوم، دولت ترکمنستان در جایگاه سوم و جمهوری آذربایجان در جایگاه آخر قرار دارد.

جدول (۲) مقایسه مرزهای زمینی و دریایی کشورهای مورد مطالعه

کشور	ایران	ترکمنستان	روسیه	آذربایجان
مرزهای ساحلی در دریای خزر	۶۵۷ کیلومترمربع	۱/۷۶۸ کیلومترمربع	۱/۳۵۵ کیلومترمربع	۸۲۰ کیلومترمربع
طول مرزهای خشکی	۵/۸۹۴ کیلومترمربع	۳/۷۴۲ کیلومترمربع	۱۹/۷۹۶ کیلومترمربع	۲/۱۹۱ کیلومترمربع

منبع: دریابانی استان مازندران

مقایسه عوامل ژئوپلیتیک نیرو و قدرت نظامی کشورهای هدف

توان نظامی مجموعه‌ای از نیروهای مسلح یک کشور توأم با سایر عناصر قدرت ملی و توان زمامداران کشور در به‌کارگیری این نیروها برای پشتیبانی از اهداف و سیاست‌های دفاعی و امنیتی کشور است. بر اساس داده‌های جدول ۳، روسیه در بین کشورهای جهان بعد از ایالات متحده به‌عنوان دومین قدرت نظامی دنیا محسوب می‌شود و در بین کشورهای منطقه دارای بیشترین تجهیزات و نیروی نظامی است. بعد از روسیه جمهوری اسلامی ایران دومین قدرت نظامی منطقه محسوب می‌شود. جمهوری آذربایجان با کمک آمریکا و کشورهای دیگر به‌سرعت به دنبال تقویت قوای نظامی خود در منطقه است و به‌عنوان سومین قدرت منطقه محسوب می‌شود. کشور ترکمنستان در رتبه ۳۷ جهان و در بین کشورهای منطقه در رتبه آخر قرار دارد.

جدول (۳) مقایسه عوامل ژئوپلیتیک نیروی نظامی و قدرت نظامی کشورهای هدف

کشورها شاخص	ایران	ترکمنستان	روسیه	آذربایجان
نیروی نظامی	۵۴۵/۰۰۰ نفر ^۱	۳۶/۰۰۰ نفر	۱/۲۳۹/۰۰۰ نفر	۶۸/۰۰۰ نفر
قدرت نظامی به صورت کلی	نسبت به کشورهای استقلال یافته ترکمنستان و آذربایجان، برتری کامل دارد.	از تمام کشورهای ساحلی دریای خزر پایین تر است.	روسیه توان رزمی اول را در بین ۵ کشور ساحلی دریای خزر دارا است.	بعد از روسیه و ایران، آذربایجان چهارمین قدرت نظامی حوزه خزر است.

منبع: دریابانی مرزبانی نیروی انتظامی اداره شمال

مقایسه نیروی انسانی گارد ساحلی کشورهای هدف

سازمان‌ها بدون وجود نیروی انسانی نه تنها مفهومی ندارند، بلکه اداره آن‌ها نیز میسر نخواهد بود. حتی با ورود فناوری‌های جدید به سازمان‌ها و تبدیل آن‌ها به توده‌ای از تجهیزات و دستگاه‌ها، همچنان نقش انسان به عنوان عاملی حیاتی و راهبردی در بقای سازمان، کاملاً مشهود است. بر اساس داده‌های جدول ۴، روسیه از نظر جمعیت نیروی انسانی گارد ساحلی، دارای برتری است ولی باید توجه داشت جمعیت فدراسیون روسیه بسیار سریع‌تر از آنچه برآوردهای دولتی نشان می‌دهد در حال کاهش است و این کشور را با چالش کاهش نیروی انسانی در آینده روبرو خواهد کرد. ایران نیز به عنوان دومین قدرت منطقه بعد از روسیه بیشترین نیروی انسانی را در بین کشورهای منطقه دارد. دولت آذربایجان در جایگاه سوم این رده بندی قرار می‌گیرد و گارد ساحلی کشور ترکمنستان دارای کمترین نیرو در بین کشورهای مورد مطالعه است، از نکات حائز اهمیت درصد جمعیت این جمهوری است، که ۳۵/۲ درصد از کل جمعیت در گروه سنی زیر ۱۴ سال قرار دارند که می‌تواند یک مزیت مطلوب برای تأمین نیروی انسانی نظامی در آینده باشد.

¹ International Institute for Strategic Studies

جدول (۴) تحلیل مقایسه‌ای نیروی انسانی گارد ساحلی کشورهای هدف

ردیف	کشور	تعداد نیرو
۱	نیروی انسانی گارد ساحلی آذربایجان	۵۰۰۰ هزار نفر
۲	نیروی انسانی گارد ساحلی ترکمنستان	۳۰۰۰ هزار نفر
۳	نیروی انسانی گارد ساحلی روسیه	۲۰۰۰۰ هزار نفر

منبع: دریابانی مرزبانی نیروی انتظامی اداره شمال

تحلیل مقایسه‌ای شناورهای گارد ساحلی کشورهای هدف

تجهیزات و فناوری‌های نظامی جمهوری آذربایجان به‌جامانده از اتحاد جماهیر شوروی است، آذربایجان برای تقویت گارد ساحلی در سال‌های اخیر ۱۲ فروند شناور را با کمک متخصصان رژیم صهیونیستی مونتاژ کرده است. بعد از فروپاشی شوروی، دولت ترکمنستان ایجاد نیروی دریایی مستقل که عهده‌دار وظایف گارد ساحلی نیز بود را راه‌اندازی کرد. ترکمنستان برای تقویت گارد ساحلی خود اقدام به خرید شناور توزلا از کشور ترکیه کرد. بنابراین با توجه به داده‌های جدول ۵، در بین کشورهای منطقه وضعیت روسیه از کلیه کشورها مطلوب‌تر است و هیچ‌گونه وابستگی به کشورهای دیگر نداشته و خودکفا است. دولت آذربایجان از نظر تجهیزات و شناورهای گارد ساحلی در جایگاه دوم قرار دارد. دولت ترکمنستان با توجه به خریداری ناوچه جنگی مدرن و موشک‌انداز برای گارد ساحلی از نظر شناورهای نظامی در جایگاه سوم منطقه قرار دارد. به دلیل ملاحظات سازمانی از ذکر این ویژگی در خصوص ایران خودداری می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ترکمنستان که در آن زمان بیش از یکصد هزار نیرو داشت نیز از بین رفت. بعد از استقلال، شروع به تشکیل و تجهیز قوای نظامی خود کرد و به علت نبود نیروی متخصص برای آموزش نظامیان خود، دریافت آموزش‌های حرفه‌ای را از کشورهای آمریکا، ترکیه، پاکستان، روسیه، اوکراین و چین آغاز کرد. در نتیجه گارد ساحلی روسیه و ایران در خصوص آموزش نیروها، در رتبه اول و دوم و گارد ساحلی آذربایجان و ترکمنستان در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

تحلیل مقایسه‌ای وظایف گارد ساحلی کشورهای هدف

شرح وظایف یا شرح شغلی عبارت است از کلیه وظایف و مسئولیت‌هایی که نیروی منتصب در شغل باید انجام دهد. اهمیت منطقه دریای خزر نه تنها به دلیل منابع غنی نفت و گاز، بلکه ناشی از موقعیت خاص جغرافیایی آن است. سابقه نظامی‌گری در بزرگ‌ترین دریاچه جهان به عهدنامه‌های گلستان و ترکمانچای مربوط می‌شود. مطابق این قراردادها، حق داشتن ناوگان نظامی تنها در اختیار طرف روس قرار گرفته بود. با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، محیط نوینی از لحاظ نظامی و امنیتی در منطقه ایجاد شد که عمدتاً صحنه معادلات اقتصادی و سیاسی در راستای کنترل منابع انرژی بود. در این بین، رخداد ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ شرایط جدیدی را بر منطقه حاکم ساخت و حضور نظامی آمریکا در آسیای مرکزی با عنوان «مبارزه با تروریسم» موجب حاکمیت رویکرد امنیتی و راهبردی در منطقه شد. از آن زمان به بعد، مباحث مرتبط با نظامی شدن دریای خزر نیز بیش‌ازپیش قوت گرفت. به نحوی که در حال حاضر مسائل نظامی در کنار مسئله نفت و گاز، محیط‌زیست، شیلات و کشتیرانی از جمله مهم‌ترین مباحث مرتبط با دریای خزر محسوب می‌شوند. همین امر موجب آن شد تا علاوه بر وظایف گذشته که بیشتر مربوط به صید و صیادی در ۱۰ مایل آب‌های ساحلی (بین شوروی و ایران) بود، بعد از فروپاشی شوروی و نفوذ قدرت‌های فرا منطقه‌ای موجب ایجاد و بروز وظایف و مأموریت‌های جدیدی در این دریا شد. تقریباً کلیه کشورهای منطقه از مأموریت‌ها و وظایف مشابهی برخوردار هستند و پیدایش ذخایر نفت، نفوذ و ورود کشورهای غربی و فرا منطقه‌ای به این دریا بر حساسیت آن افزوده و نظامی کردن منطقه مهم‌ترین تهدید سیاسی و نظامی علیه کشورهای ساحلی است.

تحلیل مقایسه‌ای اقدامات شاخص گارد ساحلی کشورهای هدف

کشورهای هدف برای کنترل مرزهای دریایی خود تحولات زیادی را طی سالیان اخیر انجام داده‌اند. در این میان کشور روسیه در حوزه این تحولات پیش‌تاز است و کشورهای بر اساس

داده‌های جدول ۶ اقدامات شاخص این کشورها، با توجه به تغییر شرایط امنیتی حوزه دریای خزر نشان‌دهنده اهمیت آن‌ها برای حفظ جایگاه منطقه‌ای خود و آمادگی در برابر تهدیدات احتمالی است

جدول (۶) تحلیل مقایسه‌ای اقدامات شاخص گارد ساحلی کشورهای هدف

ردیف	کشور	اقدامات شاخص
۱	آذربایجان	۱- تجهیز مبادی ورودی و خروجی و نوار مرز دریایی به تجهیزات الکترونیکی و اپتیکی مدرن؛ ۲- فعال‌سازی پایگاه اطلاعاتی برون‌مرزی در تابعیت مرزبانی برای اشرافیت بیشتر بر مرز؛ ۳- به‌کارگیری پهپاد برای پایش مرزهای آبی و خاکی؛ ۴- تجهیز گارد ساحلی به شناورهای عملیاتی مناسب برابر نیازهای منطقه‌ای؛ ۵- کنترل الکترونیکی نوار ساحلی با احداث سایت‌های راداری؛ ۶- اختصاص شناورهای عملیاتی مناسب با قدرت مانور بالا.
۲	ترکمنستان	۱- تقویت نیروی دریایی و گارد ساحلی در دریای خزر؛ ۲- احداث نخستین دانشکده نظامی دریایی ترکمنستان در جزیره قزل سو باهدف آموزش و تربیت کارکنان متخصص نیروی دریایی و گارد ساحلی توسط شرکت‌های آمریکایی و ترکیه‌ای؛ ۳- اعزام تعدادی از کارکنان نیروی دریایی و گارد ساحلی به دانشکده‌های نظامی ترکیه؛ ۴- استقرار پایگاه‌های دریایی و گارد ساحلی ترکمنستان در بندرهای حسنقلی، اوکارم و کراسنودسک؛ ۵- احداث سامانه‌های مخابراتی و راداری توسط شرکت روسی آبارون کسپورت برای یگان‌های مرزبانی و گارد ساحلی.
۳	روسیه	۱- بزرگ‌ترین تولیدکننده تسلیحات نظامی بعد از ایالات‌متحده؛ ۲- استفاده از شناورهای بروز و جدید در پایش مرزها؛ ۳- استفاده از سامانه‌های راداری پیشرفته در پایش مرزها؛ ۴- استفاده از پهپاد در کنترل مرزها.

منبع: سپاه پاسداران استان مازندران

تحلیل مقایسه‌ای ساختار سازمانی گارد ساحلی کشورهای هدف

ساختار سازمانی، چارچوبی است که مدیران برای تقسیم و هماهنگی فعالیت‌های اعضای سازمان آن را ایجاد می‌کنند. ساختار سازمانی سازمان‌های مختلف باهم متفاوت‌اند زیر شرایط محیطی و راهبردها و اهدافی که سازمان‌ها دنبال می‌کنند، باهم تفاوت دارند. بر اساس داده‌های

پژوهش، در بین کشورهای منطقه، روسیه به دلیل حفظ و تقویت ساختار دوران شوروی سابق و قرارداد گارد ساحلی در تابعیت مرکز خدمات امنیت فدرال (FSB) و برخورداری از بیشترین قدمت و توان نظامی، دارای بهترین ساختار در بین کشورها است؛ ایران با توجه به تجارب به‌دست‌آمده در هشت سال دفاع مقدس بعد از روسیه دارای بهترین ساختار دریابانی است؛ ساختار گارد ساحلی کشور آذربایجان برگرفته از ساختارهای نظامی شوروی سابق است و زیرمجموعه کمیته دولتی مرزبانی و در تابعیت وزارت امنیت ملی قرار دارد. ساختار گارد ساحلی کشور ترکمنستان تلفیقی از ساختار شوروی سابق و وارداتی از کشورهای دیگر است و به‌صورت مستقیم در تابعیت رئیس‌جمهور قرار دارد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این پژوهش از نوع کیفی بوده و با رویکرد مطالعه تطبیقی انجام شد. در این پژوهش داده‌های جمع‌آوری‌شده در خصوص گارد ساحلی کشورهای ترکمنستان، آذربایجان و روسیه، مورد تطبیق و مقایسه قرار گرفت تا وجوه اختلاف و تشابه آن‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر اینکه برخی از مطالب نظامی مربوط به کشورهای همسایه به دلیل طبقه‌بندی در منابع داخلی و خارجی کمتر در دسترس بود. با این حال سعی شد از منابع آشکار حداکثر استفاده به عمل آید. در بین کشورهای هدف روسیه وسیع‌ترین کشور منطقه و دنیا است و از نظر جمعیت نیز در بین کشورهای منطقه دارای برتری است و کشور ایران به‌عنوان دومین کشور از نظر وسعت و جمعیت است. این در حالی است که ایران در بین کشورهای منطقه از نظر موقعیت سرزمینی با توجه به وجود خلیج فارس و دسترسی به آب‌های بین‌المللی و همچنین همسایگی با کشور ترکیه (دروازه اروپا) و ارتباط زمینی با کشورهای اروپایی در جایگاه نخست قرار دارد. در دریای خزر ترکمنستان دارای بیشترین مرز دریایی است، روسیه، جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران به ترتیب در جایگاه‌های بعدی قرار دارند. در خصوص مرزهای زمینی دولت روسیه در جایگاه نخست، جمهوری اسلامی ایران در جایگاه دوم، دولت ترکمنستان در جایگاه سوم و جمهوری آذربایجان در جایگاه آخر قرار دارد. در بین کشورهای منطقه روسیه از بیشترین بودجه دفاعی برخوردار است. ایران و جمهوری آذربایجان در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند و ترکمنستان کمترین بودجه دفاعی را به خود اختصاص داده است. روسیه در بین کشورهای جهان بعد از ایالات متحده به‌عنوان دومین ابرقدرت نظامی دنیا محسوب می‌شود و در بین کشورهای منطقه دارای بیشترین تجهیزات و نیروی نظامی است. ایران دومین قدرت نظامی منطقه محسوب می‌شود. جمهوری آذربایجان به‌عنوان سومین قدرت منطقه و کشور ترکمنستان در رتبه ۳۷ جهان و در بین

کشورهای منطقه در رتبه آخر قرار دارد. از نظر تجهیزات شناوری که به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم توان رزم گارد ساحلی محسوب می‌شود، به لحاظ کمی، ترکمنستان در رتبه اول و روسیه و آذربایجان در رتبه‌های بعدی قرار دارند این در حالی است که به لحاظ کیفی و تنوع شناور، روسیه در رتبه اول و ترکمنستان و آذربایجان در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. از نظر آموزش کارکنان گارد ساحلی، کشورهای روسیه و ایران هیچ‌گونه وابستگی به هیچ کشوری نداشته و در رتبه برتر قرار دارند و از نظر شرح وظایف گارد ساحلی، کلیه کشورهای حوزه خزر از مأموریت‌ها و وظایف مشابهی در این دریا برخوردار هستند.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده پیشنهادهای زیر در خصوص دریابانی ایران پیشنهاد می‌شود:

۱- بازسازی و تقویت یگان‌های مرزی و دریابانی در قالب یک شهرک نظامی مدرن با استعدادی به‌مراتب قوی‌تر از یک پاسگاه و در حد یک گروهان با تجهیزات کامل مراقبت الکترونیکی برای زندگی، استقرار و انجام مأموریت‌های مرزبانی؛

۲- استفاده از شناورهای جدید طراحی‌شده برای دریابانی که از قابلیت فنی بالایی برخوردار باشند و همچنین خصوصیات تاکتیکی، فنی و عملیاتی و قیمت مناسب در کلاس‌های مختلف داشته باشند؛

۴- در هر کدام از دریا‌های خزر، خلیج فارس و دریای عمان یک فروند کشتی چندمنظوره و تعدادی قایق پیشرفته جدید و همچنین هواناوهای کلاس مارس، برای حراست از مرزهای آبی مستقر شوند؛

۵- استفاده از سامانه مراقبت ساحلی در مراکز فرماندهی گارد ساحلی، با نظارت‌ها و گشت‌های دریایی، هوایی، راداری و همچنین پوشش و نظارت ماهواره‌ای؛

۶- احداث دانشکده تخصصی گارد ساحلی برای ارتقای سطح آموزش کارکنان اجرایی گارد ساحلی کشور در چارچوب آموزش‌های حرفه‌ای و تخصصی؛

۷- انعقاد تفاهم‌نامه بین کشورهای منطقه برای تبادل آموزش‌های تخصص و حرفه‌ای برای کارکنان گارد ساحلی؛

منابع

- اوشاکلی اوغلو، حسن. (۱۳۹۶). *سازمان‌های امنیت ساحلی جهان*. سعادت، علی؛ سعادت، مرتضی و سعادت، هادی، مترجمان. تهران: انتشارات فرماندهی مرزبانی نیروی انتظامی.
- آدمی، علی و نظریان، ابودر. (۱۳۹۴). بررسی جایگاه انرژی دریای مازندران و خطوط لوله انتقال آن بر امنیت ملی ایران، *فصلنامه فرایند نو*، ۱۰(۵۲)، صص ۲۱۰-۲۲۸.
- آهنگری، عرفان و شایگان، حمید رامین. (۱۳۹۴). *بررسی تحولات نظامی حوزه دریاچه خزر*. چاپ اول. تهران: نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- جعفری ولدانی، اصغر؛ حسینی، سید محمدحسین. (۱۳۹۶). تأثیر فعالیت‌های نظامی بازیگران فرا منطقه‌ای حوزه خزر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، ۲۳(۹۷)، صص ۳۴-۶۹.
- حافظ نیا، محمدرضا؛ احمدی پور، زهرا؛ مجتهد زاده، سپنتا؛ پیردشتی، حسن. (۱۳۹۶). تبیین مؤلفه‌های ژئومورفولوژیکی در استقرار رژیم حقوقی دریای خزر. *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۱(۴۹)، صص ۱۱۵-۱۳۱.
- حسینی، مرتضی. (۱۳۹۷). *وارثان خزر*. چاپ اول، نوشهر: نشر دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره).
- دروگران، احمد. (۱۳۸۷). *آشنایی با مهندسی دریایی و واحدهای دریایی*. چاپ اول. تهران: معاونت تربیت و آموزش نیروی انتظامی.
- ذاکر صالحی، غلامرضا. (۱۳۹۳). نقش دانشگاه‌ها در توسعه و نهادینه شدن نظام حقوق مالکیت فکری. *پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، ۱۸(۲)، صص ۷۱-۱۰۲.
- ذاکر صالحی، غلامرضا. (۱۳۹۶). مطالعه تطبیقی ساختار مدیریت و رهبری دانشگاهی: مطالعه موردی هیئت‌های امنا، *فصلنامه علمی پژوهشی آموزش عالی ایران*، ۸(۳)، صص ۷۹-۱۱۰.
- زینل‌پور، حمیدرضا و حمیدی، رسول. (۱۳۹۶). *قدرت نظامی دریای کاسپین*، جلد اول، نوشهر: انتشارات دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره).
- ستاره، جلال. (۱۳۹۳). *دریابانی (۱)*، جلد اول، تهران: نشر دانشگاه علوم انتظامی امین.
- ستاره، جلال، رضوی، محمد و عسگری، مصطفی. (۱۳۹۴). نقش ساماندهی شناورهای تفریحی بر امنیت عمومی مرز نشینان استان مازندران. *فصلنامه علوم و فنون مرز*. شماره ۱۵، صص ۱۵-۳۸.
- مستندات معاونت اطلاعات دریابانی استان مازندران. (۱۳۹۸).
- مستندات معاونت دریابانی مرزبانی نیروی انتظامی اداره شمال. (۱۳۹۸).

- مستندات پایگاه چهارم دریایی ثامن الحجج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران استان مازندران. (۱۳۹۸).
- سیاری، حبیب ا... و بیک بیلندی، علی اصغر. (۱۳۹۷). تأثیر ژئوپلیتیک منطقه دریای خزر بر راهبردهای جمهوری اسلامی ایران (جلد اول)، چاپ اول، تهران: نشر دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- شجاع، مرتضی؛ علیزاده، علی و ولیزاده، اکبر. (۱۳۹۲). سیاست روسیه در دریای خزر در دوره اوراسیاگرایان. تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- شولی، علیرضا. (۱۳۸۶). فرماندهی پاسگاه مرزی دریایی، جلد اول، تهران: نشر مرکز فناوری معاونت آموزش نیروی انتظامی.
- شیخ‌الاسلامی، محمدحسن؛ حسینی، سید محمدحسین؛ شیراوند، صارم. (۱۳۹۵). تأثیر نظامی کردن حوزه دریای خزر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، ۲۱(۸۹)، صص ۱۲۵-۱۵۸.
- علیزاده، علی. (۱۳۸۰). نگاه امنیتی به مباحث حوزه دریایی خزر، مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، (۳۵)، صص ۱۷۵-۱۹۴.
- غفوری، ناصر. (۱۳۹۴). آشنایی با مرزبانی کشورهای همسایه، جلد اول، تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی امین.
- محمودی، فرشاد. (۱۳۸۴)، خزر و مسیری که باید پیموده شود. نشریه روند اقتصادی، (۱۶)، صص ۳۸-۴۷.
- مختاری، رضا و زهدی گهرپور، محمد. (۱۳۹۴). منابع تنش و تهدید مرز ایران و ترکمنستان و آثار آن بر امنیت داخلی و روابط ژئوپلیتیکی دو کشور. فصلنامه علوم و فنون مرز، (۴)، صص ۷۴-۵۳.

- Aladin, Nicolai & Plotnikov, Igor. (2004). The Caspian Sea, lake basin management initiative thematic paper.
- Gorenburg, Dimitry. (2014). External support for central Asian military and security forces, *Stockholm international peace research institute*, pp 12-15.
- Library of congress – federal research division. (2007). Country profile: *Turkmenistan*.
- Osipova, Maria. (2018). *Border guards against poachers: Operation PPtt i””sssss taataaaaan Sea*, pp.1.
- Vladimir Mukomel. (2011). *Border management the Russian federation*, pp 1-3, Russia.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی